

Митар БУРИШИЋ

КРАЉ НИКОЛА У ПРВОМ БАЛКАНСКОМ РАТУ

По Закону о устројству војске из 1910. године, црногорско министарство војно било је дужно да увијек има разрађен план за евентуални рат. Али, иако су двије наредне године протекле у напорима да се обезбиједи савезници и припреми рат за ослобођење још неослобођених сународника испод турског јарма, министарство такав план није имало све до пред сам почетак непријатељстава 1912. године.

Тек 3. октобра, два дана по објави мобилизације и пет дана прије објаве рата Турској, основе тога плана донио је ратни савјет на састанку у краљевом двору на Цетињу. На предлог бригадира сердара Јанка Вукотића, савјет је одлучио да се главнина црногорске војске упути ка Скадру и тај град заузме у једном налету, а затим да продужи ка Дебру и Битољу. Помоћне снаге да обезбиједи позадину, затварајући сјеверну и сјевероисточну границу земље, а у погодном тренутку, кад њихов командант закључи да је то могућно, да и оне пређу у офанзиву према неослобођеном дијелу Васојевића, Рашкој области и Метохији. Сви учесници овога скупа сматрали су да је Скадар за Црну Гору животно питање.

Будући да је доста дуго прије овога рата Црна Гора активно помагала албанске устанике против Турске, реално се рачунало с могућношћу да становништво сјеверне Албаније пружи значајну помоћ црногорској војсци и допринесе сопственом ослобођењу, па и уједињењу са Црном Гором. Краљ Никола је стварно рачунао да ће се стара зетска пријестоница Скадар, Медова и дио Албаније сјеверно од Дрима припојити Црној Гори. С обзиром на неприпремљеност турских снага да бране ове крајеве, црногорска војска је могла брзим дејством да то постигне чак и прије него што њени савезници ступе у рат. Тиме би и велике европске силе (у првом реду Аустро-Угарску), које су настојале да рат онемогуће или, евентуално, интервенишу да би спријечиле пораз Турске, ставила пред свршен чин. Слабости турске управе и оружаних снага у Рашкој области, Васојевићима и Метохији такође су пружале добре изгледе да црногорска војска ослободи и ове крајеве, чије је становништво, нарочито у лето 1912. године, видно манифестовало спремност да масовно подржи такву црногорску акцију.

У духу ове основне идеје ратног плана одлучено је да се према Скадру упуте двије трећине а на помоћном правцу ангажује једна трећина црногорске војске. При том се рачунало и на знатно појачање нарочито помоћних снага добровољачким јединицама са неослобођених подручја. А како је од помоћних снага пуно очекивано свједочи и чињеница да је за њиховог команданта одређен сердар Јанко Вукотић, најспособнији црногорски бригадир. У ствари, тиме је сердару указано велико повјерење, јер је требало самостално да дјелује на одвојеном правцу.

Главне снаге су биле подијељене у двије групе, јер је Скадарско језеро онемогућавало њихово скупно дејство. Приморски одред је требало да наступа ка Скадру са простора јужно, а Зетски одред сјеверно и сјевероисточно од језера. За команданта Приморског одреда био је одређен бригадир Митар Мартиновић, иначе предсједник владе, министар војни и заступник министра спољних послова, а за команданта Зетског одреда бригадир Блажо Бошковић. Приморски одред је имао 8.000 војника и 34 артиљеријска оруђа, а Зетски одред 15.000 војника и 40 топова. Иако је Зетски одред био готово двапут бројнији, првобитно је предвиђано да ће главни дио задатка на Скадру ипак обавити Приморски одред. То стога што је капацитет правца његовог напада био мањи, па на њему није било могућно искористити јаче пјешадијске дјелове. Поготово што је најглавнији објекат турске одбране Тарабош био узан и каменит. Предвиђено је, наиме, да ће најважнију улогу у његовом савлађивању одиграти артиљерија, а Митар Мартиновић је важио за једног од најспособнијих црногорских бригадира и најбољег стручњака за артиљерију. Стога је и јачина артиљерије ова два одреда била приближно иста. Касније ћемо видјети како је то првобитно релативно добро рјешење напуштено, на штету читаве операције.

Врховна команда, као институција, практично није ни постојала. До краја новембра сем краља Николе као врховног команданта ту није ни било војника, ако се не рачуна ордонанс-официр чина поручника. Готово све послове Врховне команде обављао је сам краљ. Интересантно је у том погледу сјећање аустроугарског војног аташеа мајора Густава Хубке. Он је писао: „Пристижуће депеше, вести и податке о ситуацији, извештаје, питања и томе слично примао је и читао већином краљ лично; они су потом стајали по више часова или дана по столовима у соби за пушење или су се на крају изгубили у пространим џеповима краљеве одеће. Исто тако ... било је ... и издавање заповести, које су начелно достављане телеграфским путем, уколико то није било могуће да се сврши усмено (престононаследнику). Без концепта, без броја, без протоколисања хитале су депеше на телеграфску станицу, писане својеручно од стране краља или по његовом диктату од стране једне од принцеза, или било кога моментално присутних лица... Шифроване депеше слате су у врло ретким случајевима па и поред тога није био познат ни један случај индискреције”.

Источни одред је, с добровољцима, достигао јачину од 12.600 људи са 32 топа. Био је релативно удаљен од главнине, а по природи свога задатка имао је у изгледу и више да се удаљава. Због тога је било оправдано да се за његовог команданта одреди способан и енергичан човјек који је, сем тога, дуго проучавао земљиште и прилике на правцу којим је требао одред да оперише. Самим тим постигнуто је да Врховна команда тамо нема потребе за неком већом интервенцијом.

Сердар Јанко Вукотић је закључио да Турци немају могућност да офанзивно дејствују на његовом правцу, па је одлучио да с одредом одмах пређе у напад. Главнину је сам повео правцем Мојковац – Бијело Поље – Беране, с тим да касније преко Чакора продужи за Метохију. Једну бригаду је упутио да поруши гранична утврђења према Плаву, Гусињу и Мокрој планини; добровољачким батаљонима, организованим још прије почетка операција, блокирао је Беране а мањи, Прекотарски одред добио је задатак да поруши гранична утврђења на Тари и ослободи Пљевља.

Операције су се, углавном, успјешно одвијале по томе плану. Већ 9. октобра ослобођен је Мојковац, а 11. октобра Бијело Поље. Прекотарски одред је брзо разбио турске дјелове на Тари, а кад је савладао и нешто јачи отпор према Пљевљима и био у могућности да ослободи град, стигло је краљево наређење да се напад обустави.

У ствари, 11. октобра краља је посјетио италијански посланик и савјетовао му да црногорске трупе не иду даље у Санцак, због опасности од компликација с Аустро-Угарском. Мада Србија још није била ступила у рат, сличан савјет италијански посланик је дао и српском посланику на Цетињу. Због тога је бригадир Вукотић задржао Прекотарски одред испред Пљеваља до 28. октобра. Краљ је тада наредио да се „узму Пљевља”, пошто је стекао увјерење да је Аустро-Угарска „дигла руке” од Санцака. Тога дана су у Пљевља ушли дјелови српске Јаворске бригаде и Прекотарског одреда, пошто су Турци из града већ били побјегли за Босну.

У међувремену Источни одред је ослободио Беране 15/16. октобра, Плав 19. и Гусиње 20. октобра. Тих дана краљ је учинио неколико благих интервенција, које, углавном, потврђују колико је бригадир Вукотић имао одријешене руке у операцијама. Наиме, 16. октобра краљ је питао свога бригадира: „Сад би ли ми могао казати којој страни отуда намјераваш а његођ обрнуо срећа те послужила као до сада”. А 25. октобра је учинио благу примједбу да Јанко држи своју војску „мно-го раширену, а да би јачи био уколико би је компактнију имао у својим рукама”. Вукотић је, наиме, новоформирану Беранску (Доњовасојевићку) бригаду упутио ка Рожајама, а Горњовасојевићку да чисти подручје Плава и Гусиња, док му се главнина (Колашинска и Дурмиторска бригада), пошто је разбила 21. низамску дивизију на Мокрој планини и Чакору, припремала да наступа кроз Руговску

клисуру. Уз ову примједбу, готово правдајући се због ње, краљ је напоменуо да „удаљени од операција немају право да говоре о плановима”.

Сердар Јанко Вукотић је објаснио да су на правцу његових дејстава „амбисии” и праве проклетције и да се друкчије не може оперисати „него малим одредима чинећи обухвате издалека”.

Тих дана је и влада црногорска изражавала забринутост због спорости Источног одреда, коју су бечка и цариградска штампа користиле да би свјетској јавности предочиле како Црногорци наводно трпе неуспјехе на фронту. Али, највећу забринутост краљ Никола је изразио послѣ првих успјеха 1. српске армије на Куманову и када је 3. српска армија продрла на Косово а Ибарска војска у Метохију. Краљ је наредио Јанку Вукотићу: „Освојите ли Пећ не требате се у њој ни час задржати, но напријед и кажи војсци да је то моја жеља, па што Бог да. Напријед што брже! ако Бога знаш.”

Пошто у уговору о српско-црногорском савезу није била одређена линија будућег разграничења, и једна и друга страна су журиле да што више земљишта посједну. Позната је тежња краља Николе да ослободи Призрен, о чему је у младости надахнуто пјевао. На сличан начин је и српска Врховна команда пожуривала команданта своје 3. армије, да што прије заузме Призрен и Ђаковицу „докле тамо нису стигли Црногорци”. Ипак, Јанко Вукотић није превише убрзао своје операције, па су српске трупе ослободиле Призрен, црногорске Пећ а српске и црногорске заједно Ђаковицу. Изгледа да је Јанко због тога био укорен. Српски посланик на Цетињу Гавриловић је, наиме, извијестио своју владу да је Јанко „врло осуђен због спорости”, а да је улазак српских снага у Призрен и Пљевља био „велика децепција” за краља Николу. Ипак, краљ је веома високо оцијенио учинак Јанка Вукотића и Источног одреда: „Јанко, ти и војска с тобом радили сте великољепно до сада. Ваш мудри и јуначки поход имаће мјесто лијепо у историји овог рата. Могнеш ли истрајати још и ово ... врхунац славе и моје благодарности с тијем ће те постигнути”. А то „још” је требало да са главнином свога одреда стигне пред Скадар, гдје би помогао да се оствари главни планирани ратни циљ.

Што тај циљ већ није био постигнут кривицу сноси добрим дијелом сам краљ Никола.

Још док је концентрација црногорске војске била у току, њега је војвода Божо Петровић прекорио што ниједном од својих синова није дао неку истакнуту командну функцију. Краљ је најприје замјерио своме рођаку што му то није рекао раније; кад команданти још нијесу били именовани, јер би сад такве измјене биле незгодне, али је ипак попустио. Смијенио је Блажа Бошковића, а на дужност команданта Зетског одреда поставио престолонаследника Данила. Тиме је добио на значају Зетски одред а да, при том, није извршена никаква друга измјена којом би тај одред био оспособљен да такву улогу одигра. Дани-

ло је био без војног образовања и човјек слабог угледа и без ауторитета. Нијесу му додијељени ни способни сарадници, а његовом начелнику штаба и најспремнијем официру Јову Бећиру додијељиване су сасвим споредне улоге. Чак је и Приморски одред доведен у подређен положај команданту Зетског одреда. То су били озбиљни наговјештаји будућих неуспјеха главнине црногорске војске.

Зетски и Приморски одред су једновремено прешли у напад, а да претходно није био донесен никакав операцијски план којим би његов рад био усклађен. Приморски одред је убрзо стигао надомак Тарабоша, док се Зетски тек уплео у борбе око Тузи. И до данас неразјашњена погибија бригадира Блажа Бошковића, команданта главне нападне колоне, успорила је рад Зетског одреда. А када је напад на рејон Тузи успјешно приведен крају 14. октобра, краљ Никола је без стварне потребе дао одреду четири дана одмора. Бригадиру Митру Мартиновићу књаз Данило је наредио да ништа не предузима „против Тарабоша док Зетски одред допре до Скадра”. Супротно свим начелима субординације, командант једног одреда наређивао је команданту другог, и то, наравно, лоше. Приморски одред је стигао с пјешадијом на дomet турске артиљерије, а сам није смио отворити ватру на непријатеља. Због тога што је Зетски одред још био далеко од Скадра, турске снаге су могле озбиљно да угрозе Приморски одред. Додуше, тада још нијесу биле довољно јаке за то. Интервенисале су једним ојачаним пуком, којег је Ријечко-љешанска бригада разбила код Зогаја 11. октобра, али је и сама претрпјела велике губитке.

Зетски одред је 18. октобра кренуо у Тузи, а тек 23. октобра успоставио први контакт с непријатељем у рејону села Ворфа и Бокши. Одред се кретао споро, без довољно реда и маршевске дисциплине. На примједбе Митра Мартиновића, Велише Лазовића и других да треба убрзати рад одреда, Данило, који је више боравио на Цетињу него са својом војском, одговорио је да не треба „на хитњу, но полако и смишљено и сигурно”. Предвиђао је да би било „прелијепо и три недјеље да прођу за капитулацију Скадра”. Краљ Никола је предвиђао да би одред требао да уђе у Скадар око 31. октобра. Очигледно, ни један ни други нијесу уочавали како вријеме ради за непријатеља.

Средином октобра, наиме, у Скадру је било свега десетак хиљада турских војника, на веома слабо утврђеним положајима. Аустроугарски конзул у Скадру Цамбаур 19. октобра извијестио је своју владу да је 17, 18. и 19. октобра у Скадар стигло 4.000 војника, закашњелих с мобилизацијом, али да је морал турских трупа и вођства тако опао да се скоро може очекивати пад Скадра. Три дана касније, међутим, јавио је да је стигло још 4.000 војника, па се сад може очекивати да 18.000 војника пружи дуготрајан отпор Црногорцима. Он се оправдано чудило спором наступању Црногораца, којима иначе није био нимало наклоњен.

Из свега напријед реченог јасно је да су Црногорци објективно могли извести напад на Скадар прије него што је стигао и један од ових 8.000 војника. А да су се тада пред Скадром наша два енергична команданта, Митар Мартиновић и Блажо Бошковић, са снагама које су биле више него двапут јаче од турских, руковођени жељом за општи успјех а не суревњивом трком за личном славом и престижом, имали би велике изгледе за брз и потпун успјех. Поготово док су још били свјежи утисци од турских пораза код Тузи и Зогаја.

Кад је Зетски одред најзад пристигао код Скадра, књаз Данило је, уз сагласност врховног команданта, одлучио да 24. октобра нападне на Штој, сјеверно од Скадра, а затим, тим правцем, на град. Тада је краљ Никола одобрио Митру Мартиновићу да, послије тродневне артиљеријске припреме 25. октобра нападне Тарабош. Али, кад напад на Штој није успио, одлучено је да се Зетски одред регрупише и нови напад организује преко Бардањолта, што је могло да се изведе тек 28. октобра. Митру Мартиновићу је тада наређено да обустави припремљени напад на Тарабош. Чак и пошто је Зетски одред 28. октобра заузео В. Бардањолт и око њега водио тешке дводневне борбе и најзад га изгубио, Митру Мартиновићу није било дозвољено да изврши напад на Тарабош. Турци су тада своју резерву, па чак и неке дјелове оријентисане ка Тарабошу, могли да употребе против Зетског одреда. Из наведеног извјештаја мајора Хубке, који је иначе био у присним односима са краљевим синовима, јасно се види да је то смишљено урађено из бојазни да би Митар Мартиновић по заузећу Тарабоша могао да заузме и сам Скадар, а слава побједника је била намијењена искључиво престолонаследнику. То поготово што је побједом српске 1. армије на Куманову значајно порастао углед и престиж династије Карађорђевић, будући да је командант ове армије био престолонаследник Александар. Митар Мартиновић је тих дана подносио оставку.

Послије неуспјеха Зетског одреда краљ је наредио да се Скадар само блокира, а главне црногорске снаге да организују продор ка југу Албаније. Због тога је наредио да Јанко Вукотић с главнином Источног одреда дође под Скадар.

Не чекајући Вукотићев долазак, Митар Мартиновић је одлучио да прекине везу Скадра са залеђем, одакле су му стално пристизале нове снаге, па је готово изнудио одобрење да са једном ојачаном бригадом заузме Медову, да би затим, са пристиглим српским дјеловима, заузео и Љеш, 18. новембра.

Тих дана краља Николу је посјетио аустроугарски посланик Гизл и саопштио му да његова земља неће ометати операције црногорске и српске војске ка Медови и Љешу, али да Србија и Црна Гора не могу рачунати на та мјеста за која је предвиђено да припадну аутономној Албанији. То саопштење и продор српских снага у централну Албанију, учинили су да краљ Никола поново сву пажњу усмјери на Скадар.

Крајем новембра, на састанку са књазом Данилом и бригадирима Јанком Вукотићем и Митром Мартиновићем, краљ је одлучио да се 4. децембра изврши

нови напад на Скадар, како би се његовим заузимањем предуприједила намјера великих сила да и тај град припадне Албанији. Команданти су остали да припреме напад, а краљ се вратио на Цетиње. Тамо су га одмах посјетили дипломатски представници неких од ових сила и увјерили га да није упутно давати неколико хиљада жртава за Скадар, за који се само Аустро-Угарска залаже да остане Албанији, а сви други су, наводно, ријешени да Скадар припадне Црној Гори. Краљ је испао жртва ове перфидне дипломатске игре. Обуставио је предвиђени напад, увјеравајући своје команданте да ће Скадар припасти Црној Гори „једним потезом пера”. Али, и да није било тако, до овог напада не би дошло.

Још почетком новембра Турска је тражила интервенцију великих сила за обустављање рата. Пошто је то било у супротности с њиховом неутралношћу, силе су обећавале само посредовање. Турцима, који су трпјели поразе на свим фронтovima, то се учинило дуг пут, па су се директно обратили бугарском краљу Фердинанду. Фердинанд је у први мах оклијевао, очекујући нове успјехе своје војске. Али, кад је на Чаталци та војска доживјела неуспјех, прихватио је понуду и од савезника затражио обавјештење какве услове постављају за примирје. Црна Гора је затражила да јој се преда Скадар са околином. Била је одређена и делегација која ће на преговорима заступати црногорску владу. Али, како је Србија овластила Бугарску да у њено име преговара, за њом се повела и црногорска влада, наравно уз краљеву сагласност, без чега тако нешто никад није радила. Пошто је у бугарској војсци харала колера, сад се Фердинанду журило да закључи примирје, па је то учинио одустајући од бугарских и црногорских захтјева. Србија је већ била постигла своје ратне циљеве, а Грчка није ни прихватила примирје пошто јој није предата Јањина. Предсједник бугарске владе је обавијестио црногорску владу да они прихватају примирје али неће потписати уговор о миру без Једрена, па је тражио да тако поступи и Црна Гора у вези са Скадром. Краљ Никола је одговорио да не прихвата ни примирје без Скадра, али је његов одговор стигао тек пошто је уговор о примирју потписан 3. децембра. Тако је примирје закључено искључиво на штету Црне Горе.

Преговори о миру, вођени у Лондону, нијесу дали резултате, па су крајем јануара 1913. године прекинути. Турска посада у опсједнутом Скадру није ни поштовала примирје. Утврђивала је град и стално узнемиравала црногорску војску. Ова је, међутим, поштујући примирје, читаво вријеме остала пасивна.

Конференција амбасадора великих сила у Лондону настојала је да изнађе рјешење за окончање рата и последије прекида примирја. Ипак, тада је још постојала нада да би пад Скадра битно утицао на коначну одлуку сила о том граду. Због тога је 3. фебруара у Вирпазару Врховна команда одлучила да организује нов напад на град. Претходно је краљ замолио Србију за помоћ. Србија је послала 12 пољских топова и одредила да њене Приморске трупе судјелују у том нападу. Међутим, упорно настојећи да престолонаследнику осигура славу по-

бједника, краљ је на том скупу инсистирао да напад изведе искључиво Зетски одред, а остали само да демонстрирају. Узалуд су се томе опирали Јанко Вукотић, сада начелник Врховне команде, Митар Мартиновић, српски представник при Врховној команди, генерал Атанацковић и пуковник Дамјан Поповић, тражећи да се одсудно ангажују све расположиве снаге. Краљ је остао при својој одлуци, али Зетски одред није ојачао да би његов напад успио. И, тај напад, на жалост, није успио. Томе је допринијела и лоша одлука да се у случају заузимања В. Бардањолта застане, па тек накнадно да се одлучи шта даље чинити. В. Бардањолт је, последице тешких борби, заузет 9. фебруара. Командант Васојевићке бригаде Радомир Вешовић је уочио да су Турци растројени, па је предложио Јанку Вукотићу да се напад продужи. Умјесто да тај захтјев прихвати, Вукотић се придржавао поменутих одлука, па је консултовао краља. Краљ није ништа одговорио, а ноћ је прекинула борбу. Турски командант Есад-паша је почетком марта изјавио да су Црногорци то вече поступили енергичније и продужили напад данас би Скадар био њихов.

Сад је краљ Никола поново био принуђен да тражи помоћ од Србије. Српска влада је изразила спремност да му молби удовољи, али је прихватила предлог своје Врховне команде да се образује један српски корпус (Приморски кор) за операције у Албанији. Команданту тога корпуса требало је потчинити сву црногорску војску. Он би заједничким снагама заузео Скадар, а затим га предао Црној Гори.

Краљ Никола је то са задовољством прихватио и, почев од 1. марта корпус је по ешалонима, грчким бродовима, почео да се пребацује из Солуна за Медову. Пребачена су само три од пет његових ешелона до краја марта, јер је аустроугарска влада стално вршила притисак на Грчку да тај превоз одуговлачи како Скадар не би пао прије него што велике силе одлуче да он припадне Албанији.

У међувремену, Скадар је посјетио црногорски дипломата Петар Пламенац, на позив свог старог познаника Есад-паше. Том приликом Пламенац је савјетовао Есаду да преда Скадар Црној Гори, а сам да иде у Тирану да припреми терен за преузимање власти у Албанији, за коју се припрема аутономија. Иако му је понуда годила, Есад-паша је одговорио да не може предати град док не би пала још нека важна тачка у његовом систему одбране. Због тога је одлучено да Приморски одред изврши напад на Тарабош и прије доласка Приморског кора. Тај напад је изведен 31. марта, али ни он није успио.

Крајем марта у Медову је стигао командант Приморског кора генерал Петар Бојовић. Дочекао га је бригадир Јанко Вукотић. Другог априла, на Цетињу, код краља Николе, Бојовићу је и формално потчињена читава црногорска војска под Скадром и повјерен му задатак да тај град заузме заједничким снагама, српским и црногорским.

Припреме за напад биле су приведене крају 10. априла, али до напада ипак није дошло. Још 22. марта конференција амбасадора у Лондону је препоручила, а владе великих сила прихватиле линију сјеверне албанске границе, која је обухватала и Скадар.

Под притиском тих сила српска влада је одлучила да повуче своје снаге из Албаније. На извјештај генерала Бојовића о томе, краљ Никола је одговорио: „Ваш ме је телеграм поразио, напуштањем заједничких операција губимо Скадар, који за мало дана шћаше бити наш”.

Па ипак, он, влада и Врховна команда, одлучили су да наставе „акцију око Скадра”, како је сердар Јанко Вукотић обавијестио Петра Бојовића 14. априла, по повратку са Цетиња.

У то вријеме у Скадру је понестајало хране, а у турским јединицама су мјестимично избијале побуне. Есад-паша је 19. априла сазвао конференцију чланова свога штаба и команданата одбрамбених сектора. Пошто су проучили турска званична правила о одбрани опседнутих тврђава и закључили да су исцрпена сва средства за одбрану Скадра, турски команданти су одлучили да о томе извијесте своје министарство војно, а од црногорске Врховне команде да затраже да се поведу преговори о предаји града. Послије краћих преговора, 23. априла је потписан споразум о предаји Скадра Црногорцима.

Европске силе, пак, нијесу биле вољне да мијењају већ донесену одлуку о сјеверној албанској граници и о Скадру. Продужиле су притисак на Црну Гору да ту одлуку поштује, поред осталог и поморском блокадом, док су Аустро-Угарска и Италија пријетиле и оружаном интервенцијом.

У таквој ситуацији краљ Никола је ријешيو да попусти. На сједници крунског савјета, 4. маја, он је изјавио да се дуго борио са самим собом, јер су то били најтежи тренуци у току његове педесетогодишње владавине. Схватајући да је на њему велика одговорност, рекао је: „Ријешيو сам да до краја испијем чашу горчине. Морам напустити Скадар, сан моје младости, Скадар увјенчан хиљадама грובה мојих најбољих војника, Скадар закониту баштину само Црне Горе, услов њеног бољег будућег живота”.

На примједбу чланова владе Митра Мартиновића да је по уставу само влада одговорна и да, према томе, она сама може да преузме одговорност за непопустљив став, краљ је одговорио да је, истина, влада одговорна пред Скупштином, али да је он одговоран „пред богом и историјом” и да нема разлога да на свом имену понесе клетву „далеких црногорских покољења за страховиту несрећу, у коју би се спровалили ... намучени народ и земља”. Црногорско праведно гледиште у питању Скадра не може проћи кад му насупрот стоји воља читаве Европе.

Краљ је тада својеручно, на француском, написао телеграм енглеском министру спољних послова Едварду Греју да Скадар предаје великим силама, пошто

му његово достојанство и достојанство црногорског народа не дозвољавају да се подвргне једностраним пријетњама. При томе је, наравно, алудирао на државу Беча.

Тако су сви напори црногорске војске под Скадром остали узалудни, а краљ Никола, у рату који је добио, испао је велики губитник.

Смјењивањем Блажа Бошковића практично је обезглавио Зетски одред. Довео је за команданта сада главне групације своје војске насљедника пријестола, који за то није имао никаквих предиспозиција. Желио је да обезбиједи ореол побједника човјеку који нити је сам био у стању да искористи повољне услове за успјех који су му се нудили на почетку рата, нити је примао савјете сарадника. Другим командантима на скадарском правцу везао је руке и знатне своје снаге осудио на неактивност у одсудним тренуцима. Иако је због тога трпио само неуспјехе, те своје грешке ни до краја није исправио. Запостављао је општи интерес пред неостварљивом жељом да ојача престиж династије. То му се, на крају, и осветило. У војсци и у народу нарасло је увјерење да је он главни виновник многих недаћа које су Црногорци претрпјели у дугој скадарској кризи, па су због тога краљ Никола и, нарочито, његови синови доста изгубили од свога угледа.

ЛИТЕРАТУРА

- Јанко Вукотић, *Успомене из три раића*, Београд, 1996.
- Живко Павловић, *Ојсада Скадра*, Београд, 1926.
- Митар Ђуришић, *Први балкански раић*, књ. 3, *Ојсације црногорске војске*, Београд, 1960.
- Борислав Ратковић, Митар Ђуришић, Саво Скоко, *Србија и Црна Гора у балканским раићовима*, Београд, 1972.

Mitar ĐURIŠIĆ

KING NICHOLAS IN THE FIRST BALKAN WAR

Résumé

The Plan of Military Activities of Montenegro had been brought on 3 October 1912 and it was only five days later that war against Ottoman Empire was declared. The main body was sent to Skadar, and auxiliary army forces to Vasojevići, Raška region and Metohija.

Victorious were only auxiliary army forces, freeing Mojkovac, Bijelo Polje, Berane, Rožaje, Plav, Gusinje, Peć, Dečane, and with joint efforts of Serbian army, Pljevlja and Đakovica.

Shortly after the great success of Montenegrin army in the vicinity of Tuzi, the main forces advanced slowly and in disorder toward Skadar. The heir to the throne Danilo, a man who lacked every military experience and authority, was appointed the Commander-in-Chief of the Zeta detachment. King Nicholas, as a Supreme Commander, wishing to win prestige for his son by making him a successful army leader in the battle of Skadar, insisted exclusively on the involvement of his units in attacking the city of Skadar. However, he underwent several serious defeats. At the end, the big powers decided to attach Skadar to the newly established state of Albania, thus rendering the efforts of Montenegrin army absolutely futile.

